

УДК 657.1:075.8

Шевченко А.М.*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів
Черкаського державного технологічного університету*

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Стаття присвячена конкретизації інструментів фінансування малого бізнесу, що використовуються на вітчизняному фінансовому ринку. Встановлено проблеми фінансування малого бізнесу в Україні. Досліджено зарубіжний досвід фінансової підтримки малих підприємств. Визначено перспективні напрями фінансування малого бізнесу через механізми фінансового ринку.

Ключові слова: малий бізнес, фінансовий ринок, фінансові інструменти, кредитування, державна підтримка, фондовий ринок.

Шевченко А.М. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ФИНАНСОВОГО РЫНКА ДЛЯ ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАЛОГО БИЗНЕСА

Статья посвящена конкретизации инструментов финансирования малого бизнеса, которые используются на отечественном финансовом рынке. Установлены проблемы финансирования малого бизнеса в Украине. Исследован зарубежный опыт финансовой поддержки малых предприятий. Определены перспективные направления финансирования малого бизнеса посредством механизмов финансового рынка.

Ключевые слова: малый бизнес, финансовый рынок, финансовые инструменты, кредитование, государственная поддержка, фондовый рынок.

Shevchenko A.M. USING FINANCE MARKET TOOLS FOR FUNDING SMALL BUSINESS ENTERPRISES

The article is devoted to specification of small business financing tools used in the domestic financial market. Financing problems of small business in Ukraine are established. The international experience of financial support of small businesses is studied. Perspective directions of financing for small businesses through financial market mechanisms are offered.

Keywords: small business, financial market, financial instruments, financing, government support, stock market.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших напрямів, що сприяють розвитку малого підприємства, є удосконалення фінансового механізму, метою якого є створення сприятливих фінансово-економічних умов для стійкого розвитку господарюючих суб'єктів малого бізнесу (МБ). У процесі фінансово-господарської діяльності у кожного господарюючого суб'єкта виникають певні фінансові відносини, пов'язані з організацією діяльності, виробництвом і реалізацією, формуванням власних фінансових ресурсів, залученням зовнішніх джерел фінансування, які реалізуються шляхом використання інструментів фінансового ринку. В умовах відособленості фінансової сфери та невиконання нею своїх фундаментальних функцій стосовно сектору малого бізнесу, на перший план виходить пошук дієвих інструментів фінансового ринку для фінансування малих підприємств (МП), так як традиційні механізми в сучасних умовах економічної нестабільності не спрацьовують. Відсутність розвиненої системи підтримки малого бізнесу на всіх рівнях, недостатність власних фінансових ресурсів і надмірне ускладнення порядку отримання кредитів, високий фіскальний тиск змушують до пошуку альтернативних джерел фінансування підприємств малого бізнесу, що зумовлює необхідність їх звернення до інструментів фінансового ринку. Ефективність новітніх інструментів фінансового ринку у великій мірі залежить від більш повного використання на практиці тих досягнень, які отримані в результаті наукових досліджень у сфері банківського фінансування, державної фінансової підтримки, а також діяльності мікрофінансових інститутів, що є для малого бізнесу головними інституційними джерелами фінансових послуг.

Таким чином, питання ефективного використання інструментів фінансового ринку для фінансування підприємств малого бізнесу в Україні нині є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фінансового забезпечення вітчизняних підприємницьких структур, що належать до сфери малого бізнесу, вивчалися у роботах таких вчених, як А.С. Абрамова [1], О.М. Біломістний [2], Л.М. Діба [3], О.М. Петрук, В.В. Травін [4], В.В. Подплетний [5], які досліджували фінансово-кредитні механізми малого та середнього бізнесу в Україні, Л.В. Барбакова [6], В.І. Варцаба, Г.М. Кампо [7], що вивчали проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу. Проте проведені в даний час наукові дослідження, спрямовані на створення ефективного механізму взаємодії фінансової системи і приватного сектора (його малих форм), ще не склалися в єдиний науковий напрям. Вони, як правило, присвячені розгляду конкретних завдань і не претендують на всебічний опис впливу вітчизняного фінансового ринку на розвиток МБ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Використання інструментів фінансового ринку для фінансування підприємств малого бізнесу досліджується різними авторами вельми односторонньо, обґрунтування пропозицій деяких з них не відповідає потребам часу. Ряд принципових змін у фінансово-кредитному механізмі підтримки малого бізнесу, які відбулися за останній час, не узагальнені належним чином. До того ж з'явилися нові проблеми, які потребують глибокого осмислення та раціонального їх практичного вирішення.

Таким чином, виникла об'єктивна потреба у всебічному вивченні та вдосконаленні інструментарію просування фінансових послуг в сферу малого бізнесу, підвищення ролі інституціональних елементів у створенні фінансових умов формування прошарку малих підприємницьких структур у архітектурі вітчизняної економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Пошук шляхів фінансування діяльності

підприємств малого бізнесу через удосконалення існуючих та залучення нових інструментів фінансового ринку в умовах економіки, що трансформуються. Виокремити інструменти фінансування МБ, що використовуються на вітчизняному фінансовому ринку; встановити проблеми фінансування МБ в Україні; дослідити зарубіжний досвід фінансової підтримки МБ; визначити перспективні напрями фінансування МБ через механізми фінансового ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняна практика фінансування малого бізнесу передбачає такі напрями (табл. 1).

Незважаючи на різноманіття інструментів фінансування МБ, державна підтримка МБ залишається

основним джерелом надходження зовнішніх фінансових ресурсів.

Комплекс державних фінансових механізмів підтримки МСБ складається з: використання гарантійних фондів кредитування МП; пільгового кредитування та часткову компенсацію відсоткових ставок по кредитах; забезпечення спрощених режимів оподаткування та податкових пільг; надання фінансової підтримки інноваційної діяльності; компенсації видатків на інформаційне обслуговування; компенсації видатків на отримання патентів, захист авторських прав тощо; кофінансування проектів, які здійснюють МП; надання обладнання в лізинг; сприяння розвитку венчурного бізнесу; підтримки утворення

Таблиця 1

Напрями фінансування малого підприємництва

Інструмент фінансування	Причини неефективності
Самофінансування	Недостатність прибутку та амортизаційного фонду
Фінансово-кредитні послуги (кредитування (кредити банків, позики кредитних спілок, ломбардів, інвестиційне кредитування), лізинг, факторинг, форфейтинг, венчурне фінансування).	Скорочення програм банківського кредитування МБ, збільшення вартості фінансових послуг через девальвацію національної грошової одиниці, високі ризики неповернення кредитів та відсутність застави; жорсткі умови отримання та висока вартість кредитів; великі строки розгляду заявок тощо.
Фондовий ринок (емісія боргових інструментів – векселів, залучення стратегічних інвесторів (у т. ч кошти фондів прямих інвестицій (private equity funds), а також венчурних фондів).	Недостатня обізнаність власників малих підприємств у правилах їх застосування. Використання векселів у розрахунках не є поширеним серед вітчизняних підприємств; законодавча нерегульованість вексельного обігу; непрозорість діяльності суб'єктів малого бізнесу.
Державне фінансування (державна підтримка та гранти).	Обмеженість ресурсів державного бюджету, складна процедура отримання бюджетних коштів, висока конкуренція для отримання грантів.
Ресурси міжнародних фондів та організацій (USAID, Фонд «Україна — Хабітат», Фонд «Відродження», Фонд цивільних досліджень і розвитку США, CASE Україна, Польсько-українська фундація співпраці ПАУСІ).	Низька громадська активність, яка необхідна для отримання фінансування з міжнародних джерел, відсутність гарантій цільового використання коштів з боку місцевих органів влади, конкурсна основа для отримання фінансування, відсутність інформації у власників МБ щодо можливості залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій, недостатня економічна та юридична грамотність керівництва.
Ресурси приватних осіб (спонсорські кошти, добровільні внески, краудфандинг, краудінвестинг).	Відсутність вигоди від фінансових донорів; недовіра до малих підприємств з боку меценатів (спонсорів) та ризик нецільового використання наданих коштів

Джерело: складено автором на матеріалах [8]

Таблиця 2

Основні світові практики фінансування підприємств МБ

Характерні риси	
Американська	Німецька
- Альтернативне незалежне існування приватного і державного фінансування малого бізнесу; - державне втручання у фінансову інфраструктуру для МП характеризується прямим фінансуванням і підтримкою МП	Передбачає не лише пряме фінансування малого бізнесу, що здійснюється за допомогою кредитів і субсидій, а й стимулювання мікрофінансування шляхом надання коштів фінансовим інститутам, що працюють з малим бізнесом.
- Адміністрація малого бізнесу США (SBA), що включає філії та підрозділи по всій країні, фінансування яких здійснює федеральний уряд, що надають безліч різноманітних послуг, пов'язаних з конкретними проектами в самих різних сферах (від бізнесу на дому до міжнародної торгівлі; від технічного сприяння до кваліфікованого бізнес-аналізу та оформлення заявок на отримання кредитів); - програми фінансової підтримки «7а» і «504» За програмою «7а» підприємець може отримати гарантії, якщо він з яких-небудь причин не має такої можливості при зверненні в банк; за програмою «504» здійснюється розширення і модернізація вже діючих малих підприємств. Після аналізу діяльності компанії програма «504» надає довгостроковий кредит для покупки нерухомого майна, обладнання, технологій; - спільно з Міністерством торгівлі SBA створила центри сприяння експорту, що кредитують експортні операції малого бізнесу. Одним з напрямків діяльності SBA є інформаційна підтримка та навчання підприємств; - на мікрокредитування, що є найчастіше неприбутковим, відводиться незначна частка бюджету.	- Програма одночасно є аналогом місцевого банку розвитку, агентством з фінансування експорту, кредитною організацією, що спеціалізується на фінансуванні малих підприємств Німеччини; - надання кредитів в рамках державних програм здійснюється за єдиними і ясними для всіх правилами відповідно до звичайних принципів банківського кредитування, тобто кредити видаються тільки кредитоспроможним клієнтам, без якого-небудь переваги окремим заявникам; - державний банк переводить гроші комерційним банкам, а ті, в свою чергу, надають кредити малим і середнім підприємствам. Комерційний банк укладає з підприємцем кредитний договір, в якому вказується мета отримання кредиту, обумовлена в договорі про рефінансування з державним банком; - крім фінансової допомоги, держава також надає і серйозну інформаційну підтримку через організацію економічних і технічних консультацій для підприємств і для існуючих малих підприємств.

Джерело: складено автором на матеріалах [10]

кредитних спілок для МП; розвитку бізнес-центрів та бізнес-інкубаторів з метою зменшення накладних витрат МП; централізованого бухгалтерського обліку та комплексного надання ділових послуг МП [9].

Недостатність державних джерел фінансування МБ змушують до пошуку альтернативних інструментів фінансування малих підприємств. Щодо залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел, у міжнародній практиці поширені наступні види фінансування підприємств малого бізнесу: пільгові державні кредити; цільове бюджетне фінансування у рамках підтримки розвитку малого бізнесу; пряме і цільове субсидування; страхування тощо.

У світовій практиці можна виділити дві основні практики побудови системи фінансування малого бізнесу: американську та німецьку (табл. 2).

З урахуванням досвіду розвитку зарубіжного малого бізнесу, практика ряду країн може бути затребувана в Україні з метою: удосконалення нормативно-правової бази малого бізнесу; надання фінансової підтримки новоствореним малим підприємствам шляхом надання податкових пільг та пільгового кредитування; стимулювання інноваційних малих підприємств через пільгове кредитування, виділення субсидій та укладення контрактів на розробку нової продукції і технологій, а також створення венчурних компаній.

Вважаємо, що вектор фінансування МБ має переміститись із державного фінансування до фондового ринку. До недавнього часу участь малих підприємств у становленні та розвитку вітчизняного фондового ринку зводилась лише до наступного: переважна більшість брокерсько-дилерських компаній були малими підприємствами зі штатом до 30 осіб і переслідували лише короткострокові, спекулятивні цілі. Для порівняння: традиційна зв'язка між малими підприємствами та фондовим ринком, притаманна західним фінансовим системам, включає:

- 1) концентрацію капіталу через механізм угод по злиттю і поглинанню малих, середніх і великих підприємств;
- 2) розміщення цінних паперів малих підприємств серед необмеженого кола інвесторів;
- 3) інвестиції венчурного капіталу в проекти start up (високоризикові, але і потенційно високоприбуткові проекти малих фірм, що тільки відкриваються);
- 4) сек'юритизацію боргу малих підприємств та перенесення фінансових ризиків на спекулятивно налаштованих гравців;
- 5) надання малими підприємствами – професійними учасниками ринку цінних паперів – повного спектру послуг на фінансових ринках, включаючи комплексне аналітичне супроводження, послуги маркет-мейкерів, пошук фінансування, послуги по кредитному і іпотечному брокериджу і т. д.

Всі перераховані способи взаємодії фондового ринку та малих підприємств довгий час залишалися поза вітчизняним фінансовим сектором. Ситуація почала змінюватися лише на початку нового століття. Відзначимо позитивні зрушення за наступними напрямками: здійснення малими підприємствами виходу до необмеженого кола інвесторів, довіоче управління тимчасово вільними коштами малих підприємств та венчурне інвестування [11].

Нині передбачити основне джерело фінансування МБ досить складно. По-перше, активно розвиваються банківські послуги для малого бізнесу. Можна виділити два напрямки: універсальні типові послуги великих банків і спеціалізовані послуги невеликих

місцевих банків. По-друге, на ринок починають виходити мікрофінансові інститути. Крім того, у малого бізнесу з'являється все більше можливостей для використання альтернативних джерел фінансування. Не слід забувати також і про такі фінансові послуги, як страхування, яке дозволяє управляти ризиками, уникати фінансових втрат і ситуацій cash gap (касових розривів) [12].

Наразі спостерігається етап бурхливого розвитку ринку фінансових послуг для малого бізнесу, а отже, вести мову про стійкі моделі взаємодії малого бізнесу і фінансових інститутів поки передчасно. Процес формування ринку триватиме не менше трьох-п'яти років, протягом яких у фінансових інститутах будуть з'являтися нові можливості розвивати цей сегмент і конкурувати за лідерство на ринку фінансових послуг для малих підприємств. Основними факторами, які визначають позиції того чи іншого фінансового інституту, будуть готовність працювати з малим бізнесом на певному етапі його розвитку, здатність сформувати пакет послуг, що включає не тільки фінансування, але і консультації в галузі фінансового та управлінського обліку, розуміння регіональної та галузевої специфіки малих підприємств і розробку адекватної системи оцінки ризиків, наявність достатньої мережі для обслуговування та залучення клієнтів з числа малих підприємств. Суттєвий вплив на розвиток фінансової інфраструктури для малого бізнесу в найближчі кілька років буде надавати державна політика щодо малого підприємництва. Зокрема, першим кроком у цьому процесі є те, що нині Європейський Союз і Україна перебувають у переговорному процесі про створення програми підтримки малого та середнього бізнесу загальним обсягом 95 млн. євро. Також Україна має намір приєднатися до системи підтримки підприємництва в ЄС – Small Business Act for Europe [13].

Висновки з даного дослідження. До інструментів фінансування МБ, що використовуються на вітчизняному фінансовому ринку, належить самофінансування, кредитування, емісія боргових інструментів – векселів, залучення стратегічних інвесторів, державне фінансування (державна підтримка та гранти), ресурси міжнародних фондів та організацій, ресурси приватних осіб (спонсорські кошти, добровільні внески, краудфандинг, краудінвестинг).

До проблем фінансування малого бізнесу в Україні належать: недостатність власних фінансових ресурсів, скорочення програм банківського кредитування, збільшення вартості фінансових послуг, високі ризики неповернення кредитів та відсутність застави, законодавча нерегульованість вексельного обігу; непрозорість діяльності, обмеженість ресурсів державного бюджету, недостатня економічна грамотність керівництва, недовіра до малих підприємств з боку меценатів та ризик нецільового використання коштів.

Дослідження зарубіжного досвіду фінансової підтримки малого бізнесу дозволили виділити американську та німецьку практики побудови системи фінансування. Практика ряду країн може бути затребувана в Україні з метою удосконалення нормативно-правової бази малого бізнесу; надання фінансової підтримки новоствореним підприємствам шляхом податкових пільг та пільгового кредитування; стимулювання інноваційних підприємств через пільгове кредитування, виділення субсидій та створення венчурних компаній.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Абрамова А.С. Стан фінансово-кредитної підтримки малого та середнього бізнесу комерційними банками в Україні / А.С. Абрамова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 24. – С. 143–147.
2. Біломістний О.М. Статистичний аналіз джерел фінансування механізму кредитування малого бізнесу / О.М. Біломістний // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2012. – Вип. 9(4). – С. 37–49.
3. Диба Л.М. Активізація банківського кредитування малого і середнього бізнесу в системі заходів по подоланню фінансово-економічної кризи / Л.М. Диба // Економічний вісник університету. – 2014. – Вип. 23(1). – С. 201–205.
4. Петрук О.М. Удосконалення фінансово-кредитного забезпечення малого бізнесу регіону / О.М. Петрук, В.В. Травін // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2013. – Вип. 10(1) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/espof_2013_10\(1\)_56.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/espof_2013_10(1)_56.pdf).
5. Подплетній В.В. Фінансове забезпечення мікрокредитування малого та середнього бізнесу в Україні / В.В. Подплетній // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2009. – Вип. 16(2). – С. 218–222.
6. Барбакова Л.В. Фінансові інструменти і проблеми залучення фінансових засобів в малий і середній бізнес / Л.В. Барбакова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2008. – № 4. – С. 102–110.
7. Варцаба В.І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу / В.І. Варцаба, Г.М. Кампо // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 3. – С. 122–125.
8. Грін О.В. Проблеми фінансового забезпечення підприємницької діяльності громадян в Україні / О.В. Грін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35525/07-Grin.pdf?sequence=1>.
9. Другов О.О. Аналіз джерел фінансування розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / О.О. Другов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/9/15.pdf>.
10. Рынок финансовых услуг малого бизнеса: инфраструктура, международный опыт и роль государства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.raexpert.ru/researches/finmb/part1>.
11. Малый бизнес и фондовый рынок. Часть 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.fineco-biz.com/katalog/malei-biznes-i-fondovei-renokczast1.php>.
12. Финансовые услуги малому бизнесу [Электронный ресурс]. – Режим доступу : http://www.raexpert.ru/researches/credit_org/finmb.
13. ЕС и Украина обсуждают программу развития малого бизнеса [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://finance.bigmir.net/news/finance/56092-ES-i-Ykraina-obsyjdaut-programmy-razvitiya-malogo-biznesa>.

УДК 336.14

Шиманська О.А.
здобувач

Київського національного торговельно-економічного університету

**БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ
У ПЕРІОД РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ**

Стаття присвячена висвітленню особливостей формування та реалізації бюджетної політики державних видатків під час проведення економічних реформ. Проаналізовано основні напрями бюджетної політики у 2014–2015 рр., зокрема, у сфері видатків, а також досліджено ключові положення Закону «Про Державний бюджет України на 2015 рік». Розроблено рекомендації щодо вдосконалення бюджетної політики у сфері видатків у контексті досягнення цілей економічних реформ.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, видатки, економічні реформи, основні напрями бюджетної політики.

Шиманская Е.А. БЮДЖЕТНАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВЕННЫХ РАСХОДОВ В ПЕРИОД РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РЕФОРМ

Статья посвящена рассмотрению особенностей формирования и реализации бюджетной политики государственных расходов во время проведения экономических реформ. Проанализированы основные направления бюджетной политики в 2014–2015 гг., в частности, в сфере расходов, а также исследованы основные положения Закона «О Государственном бюджете Украины на 2015 год». Разработаны рекомендации по совершенствованию бюджетной политики в сфере расходов в контексте достижения целей экономических реформ.

Ключевые слова: бюджет, бюджетная политика, расходы, экономические реформы, основные направления бюджетной политики.

Shymanska O.A. BUDGETARY POLICY OF PUBLIC EXPENDITURES IN THE PERIOD OF ECONOMIC REFORMS' IMPLEMENTATION

The article is aimed to examine the budgetary policy of public expenditures' formulation and implementation within economic reforms. The article provides the analysis of the main directions of budgetary policy in 2014 – 2015, in particular in the field of public expenditures. The key regulations of the Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2015" are researched. The author has developed the recommendations on improvement of the budgetary policy in the field of public expenditures in the context of achievement of economic reforms' goals.

Keywords: budget, budgetary policy, expenditures, economic reforms, main directions of budgetary policy.

Постановка проблеми. На тлі активізації євроінтеграційних процесів вдосконалення бюджетної політики державних видатків з метою успішної реалізації економічних реформ є надзвичайно важливою та актуальною проблемою сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню теоретичних засад формування бюджетної політики було присвячено праці таких вітчизняних вчених, як І.Я. Чугунов, В.М. Геєць [2, с. 5–9], І.О. Лютий [3, с. 67–53], С.О. Булгакова, О.І. Барановський [1, с. 112–124] та ін. Зокрема, у наукових